

Qudratullayeva Ehtiromxon

*O'zbekiston davlat San'at va madaniyat
instituti Farqona mintaqaviy filiali 4 kurs talabasi.*

Annotatsiya: *Maqolada yurtimizda faoliyat yuritayotgan musiqali drama teatrlari sahna asarlari namoyishi jarayonlarida kuylovchi aktyorning musiqadagi xatti-harakati, ariyalarda ovozning ahamiyati, ovoz ustida ishlash yo'llari haqida fikr yuritiladi.*

Kalit so'zlar: *San'at, milliy, teatr, ovoz, obraz, vokal, ijro, ariya, diopozon, kuylovchi aktyor, tembr, tempo-ritm.*

Annotation: *The article discusses the behavior of the singer in music, the importance of sound in arias, and ways to work on sound during the performances of musical drama theaters in our country.*

Key words: *Art, national, theater, sound, image, vocals, performance, aria, diopozon, singing actor, timbre, tempo-rhythm.*

Yurtimizda faoliyat yuritayotgan teatrlarning ko'pchiligi musiqali drama teatrlari hisoblanadi. Ushbu teatrlar o'zining ko'plab musiqali sahna asarlari namoyishi bilan xalqimizga xizmat qilib kelmoqda. Musiqali asarlarda musiqa so'z bilan, sahna xatti-harakati bilan bog'lanadi. Kuylashni o'z kasbi deb bilgan har bir inson, professional ovozga ega bo'lishi bilan birga ifodali, chiroyli, savodli kuylashni o'rganishi shart. Ifodali kuylash bu maqsadga muvofiq kuylashdir. Kuylash holatlari turlicha bo'lib, lirik, dramatik, tantanali, hayajonli, shiddatli, mungli, muloyim va h.k. kuylash mumkin. Ammo musiqali teatr aktyorlari kuylaganda aniq qo'yilgan maqsad, xatti-harakat, berilgan shart-sharoit, ya'ni aktyorlik mahoratining butun kompleksidagina erishishi mumkin. Musiqali teatr aktyorlari faqatgina ovozga suyanib qolmasdan ariya kuylayotganda asardagi qahramonning dardi, ichki kechinmalarini his qilib, o'zidan o'tkazib musiqada

gapirsa u ariya bo'ladi, aks holda spektakldagi qo'shiq bo'lib qoladi. Qo'shiqchilik mahorati bilan aktyorlik mahoratini tengma-teng qo'llay olgan .

Aktyorgina musiqali teatr sahnasiga mos aktyor xisoblanadi. Ko'pincha ba'zi Aktyorlarda ovoz birinchi o'ringa chiqib, o'zi kimningdir timsolida ekani esidan chiqib qoladi, ba'zi aktyorlarda esa buning aksi bo'ladi, ya'ni, musiqali teatr Sahnasida dramatik teatr aktyoriga o'xshab ko'rinadi. Stanislavskiy kuylashga o'z munosabatini bildirib, shunday deydi: "Kuylovchilar, umuman hamma insonlar kabi, chiroyli, savodli gapirolmaydilar. Mana shuning uchun ham ko'pchilik holatda talaffuz va diksiya noaniqligi tufayli kuylash go'zalligi yo'qoladi". (1. B-386)

Ko'pchilik aktyorlar go'zal tembrli ovozga ega bo'lganlari bilan nima haqida Kuylayotganini, nima demoqchi ekanligini, ularni bilmaydilar yoki ovozini yo'qotguncha baqirishi noto'g'ri. Bunday ijro tomoshabinda ularni u yoki bu notani yuqori pardada olishigina hayajonlantiradi, xolos. Bunday asarni badiiy deb bo'lamaydi. Chunki aktyor o'z ijrosi bilan tinglovchiga ta'sir etmayapti, o'zining kechinmasiga uni sherik qilolmayapti va badiiy to'laqonli obraz yaratolmayapti. Bu yerda shuni aytib o'tishimiz kerakki, go'zal musiqa va yaxshi ovoz eshituvchilarga ma'lum bir meyorda ta'sir etadi. Shunday ekan, musiqali teatr sahnasida musiqiy aktyorlar kerakligini unutmasligimiz lozim. Musiqali teatrdan musiqiy aktyorlarga qo'yiladigan asosiy talablar quyidagilardan iborat;

-Musiqali teatr aktyorlari ariyadagi yoki qo'shiqdagi har bir jumlaning "shunchaki" emas, balki mazmun mohiyatini bilib kuylash kerak;

- Musiqali teatr aktyorlari doimo ovoz ustida ishlashi, malakasini oshirib borishi kerak;

- Aktyor kuylash davomida diksiyasi ustida ishlashi zarur. So'zning ma'nosini Tushunish uchun tomoshabinning vaqti ketmasligi kerak. Har bir ariyaning matnini tahlil qilish, tomoshabinga kerakli fikrni yetkazib berishni aniqlash kerak;

Jonli chalinayotgan musiqani eshitib, o'sha musiqa tempida nafas olishi va musiqaga uyg'un harakat qilishi lozim. Ma'lumki, rejissyor, bastakor va dramaturg hamkorlikda bitta yaxlit asar ustida hamfikir bo'lib ish olib borishadi.

Qo‘shiq, ariya va duetlar kuylovchi aktyorlar ovoz imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda tanlanadi. Ba’zida noto‘g‘ri tanlangan qo‘shiq yoki ariya aktyorlar ijrosida yaqqol sezilib qoladi. Bunday holatlar avj pardalarni kuylayotganda, ovozda siqqlik paydo bo‘lishiga olib keladi. Tabiiyki so‘zga o‘tganda tomoq qirishlar va nutqda nuqsonlar sezila boshlaydi [2]. Buning uchun spektakl jarayonida ariya va duetlar yuqori pardalarda ekanligiga qarab, musiqachilar, orkestr sozandalari va albatta kuylovchi aktyorlar bilan birgalikda ishlab ijroga sayqal berilsa, maqsadga muvofiq bo‘ladi. Musiqali drama aktyorlari o‘zbek musiqali dramalari tarixini yaxshi bilishi, mumtoz musiqali dramalarda mahorat bilan kuylab, elga tanilgan san’atkorlar mahoratini arxiv manbalaridan topib tinglashlari, ayniqsa, radio fondlarida saqlanuvchi efir orqali berilayotgan radiospektakllarni tinglashlari zarur. Ayniqsa, “Mahalla” va “O‘zbekiston” radiokanallarida berib boriladigan tungi eshittirishlarni muntazam eshitib borishga harakat qilishlari lozim. Muqimiy nomidagi o‘zbek davlat musiqali drama teatri artistlari E.Jalilova, Mahmudjon G‘ofurov, Farog‘at Rahmatova va boshqa san’atkorlarning ashula va ariyalari musiqali drama teatri oltin xazinasidan o‘rin olgan.

Xulosa o‘rnida shuni aytish mumkinki, aktyor qahramon so‘zi ichki mohiyati bilan yoki undagi tub ma’nosini tushunishi lozim. Kuylovchi aktyor qanchalik chiroyli kuylamasin, agar u so‘zni va musiqiy tovushni hayajonli musiqiy ijro etmasa, o‘z tuyg‘ulari bilan aytayotgan so‘zning tub ma’nosini jonlantirmasa va shu tuyg‘ular bilan kerakli jozibani uyg‘otmasa, uning ijrosi hech qachon badiiy ifodalikka yetib bora olmaydi. [3]. So‘zlarda va tovushlarda aktyorning jonli dil kuyi eshitilsagina musiqiy nutqning go‘zalligi va undagi yashirin tuyg‘ularni to‘la-to‘kis baholash mumkin bo‘ladi.

Bugungi ziddiyatli jarayonda teatr san’atida yuksak badiiy va haqqoniy, ezgu maqsadlarga xizmat qilish ruhi bilan sug‘orilgan asarlar yaratish – barcha san’at turlari kabi teatr san’ati uchun ham asosiy mezon bo‘lishi lozim. Bu maqsadga erishish uchun yosh va iste’dodli dramaturg va rejissyorlar, aktyorlarni tarbiyalab voyaga yetkazish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar:

1. Stanislavskiy K.S. Moya jizn v iskusstvs. -M.. “Iskusstvo”. 1954. S. 386.
2. M.Isroilov bilan bo‘lgan suhbatdan (2022 yil, 13 yanvar).
3. Muhammedova G. Kuylovchi aktyorning shakllanishi. T.: 2008. B.